

Risba: arhiv NMS

Situlska umetnost

Situlska umetnost predstavlja vrhunec likovnega ustvarjanja železnodobnega človeka. Ime je dobila po bronastih pivskih posodah, vedrih, na katerih se pojavljajo različne človeške in živalske podobe ter drugo okrasje. Na njen nastanek so vplivale sredozemske kulture, iz katerih sta povzeta **motivika** in stil upodabljanja. Ta vrsta umetnosti se pojavi v zaledju Jadranskega morja, od Apeninskega gorovja v srednji Italiji do Alp na severu, na naših tleh pa je najbolj zastopana na Dolenjskem in v Zasavju, pa tudi v Posočju. Na območju današnje Slovenije je navzoča od 7. stoletja pr. n. št. dalje in se zaključuje s prihodom Keltov v naše kraje.

Podobe na vedrih in ostalih predmetih situlske umetnosti so izdelane v tehniki, ki se imenuje torevtika. Mojstri oblikovanja podob, ki so po tehniki izdelave dobili ime in jih imenujemo torevti, so podobe izdelali z vrezovanjem in tolčenjem kovine. Motivi imajo obliko reliefa, kar pomeni, da so deloma vtisnjeni v podlago, deloma pa iz nje izstopajo. Takšno obliko podob so železnodobni mojstri dosegli z vrezovanjem motivov v bronasto pločevino z ene strani ter izbočenim tolčenjem z nasprotne. Pri delu so si pomagali s **šili**, dleti in kladivci. Nekateri manj kakovostni izdelki situlske umetnosti so narejeni le z enostavno izdelavo drobnih vbodov. Izdelovalec je moral biti tehnik večer ter imeti že pred pričetkom dela pripravljen načrt razporeditve posameznih prizorov. Okraševanje situlskih predmetov je lahko precej poenostavljeno in prilagojeno znanju in sposobnosti torevta.

Med pogoste predmete, ki so okrašeni v tehniki torevtike, sodijo tudi pasne sponse, **nožnice** bodal in mečev ter nakit. Okrašene so bile celo čelade. Za vse predmete je značilen zelo podoben način upodabljanja živali in ljudi, okrasnih elementov ter celo izbranih podob in njihovega zaporedja. Najbolj znan predmet situlske umetnosti na naših tleh je situla z Vač. Bronaste vedrice, situle, sodijo med namizno posodje. Arheologi domnevajo, da so iz njih stregli opojne

pijače na slavnostnih pogostitvah in proslavah, zelo verjetno medico in uvoženo vino.

Pogost grobni pridelek bogatih halštatskih grobov so **situle**. Prizori na situlah prikazujejo moške in žene višjega družbenega sloja pri različnih opravilih. Pripoved na situlah lahko razumemo kot slavljenje dejanj in dogodkov, ki jih je umrlj veljak preživel za časa življenja. Na prizorih lahko vidimo tudi družabno življenje tedanje izbrane družbe. Iz upodobljenih prizorov lahko sklepamo, da so se železnodobni ljudje višjega sloja družili ob jedanju in pijači, na športnih in glasbenih tekmovanjih ter pri lovu. Človeške figure so prikazane od strani, v profilu. Osebe so pogosto upodobljene brez rok, posamezni deli telesa so skriti pod oblačili, obrazi pa redko izražajo njihovo razpoloženje. Kljub temu pa so nekatere podrobnosti presenetljivo natančno izdelane, večkrat so na situlah upodobljeni tudi razburljivi in nevsakdanji dogodki. Situlske podobe nam torej osvetlujejo izbrane značilnosti in dejanja halštatskih prebivalcev.

Poleg ljudi so na situlah upodobljene tudi različne živali. Najpogosteje se pojavljajo podobe divjih zveri, jelenjadi ter drugih gozdnih živali. Pogoste so tudi upodobitve ptic roparic, ki simbolizirajo smrt. Živali so mnogokrat upodobljene v krožnem sprevodu, pogosto pa jih lahko opazujemo tudi v kombinaciji z rastlinami. Včasih na vedricah najdemo upodobljena nenavadna, mitološka bitja, kot je na primer sfinga – krilata pošast, pol ženska, pol lev, ter grifon – bitje z levjim telesom, repom in zadnjimi nogami ter orlovo glavo, kremplji in krili. Na situlah z našega prostora so takšne podobe redke. Upodabljanje zgolj živalskih motivov je značilno za najmlajše obdobje situlske umetnosti.

Posebno mesto med situlami zavzema situla z Vač, ki jo je leta 1882 našel domačin Janez Grilc. Novejše raziskave kažejo, da je bila pridana v bogat bojevniški grob z bronasto dvogrebenasto čelado in železnima sulicama,

ki jih danes hrani Naravoslovno-zgodovinski muzej na Dunaju. Upodobitve na njeni bronasti pločevini prikazujejo življenjsko zgodbo pomembnega veljaka, ki se odvija v treh pasovih. Podobe z Vaške situle pa lahko opazimo tudi na nekaterih današnjih predmetih. Pojavljajo se namreč na osebnih dokumentih, na primer v potnem listu ter na osebni izkaznici. Originalni predmet hrani Narodni muzej Slovenije, povečano kopijo pa si lahko ogledamo na Vačah pri Litiji.

Eno najpomembnejših arheoloških železnodobnih najdišč je Magdalenska gora. Na tem najdišču so bili v grobovih odkriti vrhunski izdelki situlske umetnosti ter različni uvoženi predmeti, na primer **jantar**. Arheologi so na tem mestu odkrili tudi bronasto vedro – žaro, v kateri se je poleg zaponke nahajal še fragment čelade. Na njej upodobljeni bojevniki predstavljajo eno najstarejših upodobitev situlske umetnosti nasploh. Na ohranjenem delu čelade prepoznamo bojevnika s čelado, ščitom in sulico, del noge in del sulice na obeh robovih pa nakazujeta sprevod še vsaj štirih bojevnikov. V okolici Magdalenske gore je bil odkrit tudi eden najbogatejših ženskih grobov na Dolenjskem, ki razkriva, da je pokojnica izhajala iz premožne družine. Na poti v onostranstvo sta jo spremljali dve situli, okrasne zaponke, zapestnice in steklene jagode. Zapiski izkopavanj pričajo, da je bila pokojnica nenavadno velika. Najdbe iz grobov Magdalenske gore bogatijo muzejske zbirke v treh državah: v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani, v Naravoslovno-zgodovinskem muzeju na Dunaju in v Cambridgeu v ameriški zvezni državi Massachusetts. Po Magdalenski gori je danes urejena tudi arheološka učna pot, po kateri vas lahko popeljejo turistični vodiči ali pa se po njej sprehodite sami.

Pomembno gospodarsko in kulturno središče železne dobe je bilo današnje Novo mesto. Znano je po številnih najdbah prazgodovinskih vedric, zato ga imenujemo tudi mesto situl. Zanimivo je, da se na novomeških situlah pojavljajo nekateri za Slovenijo izjemni prizori situlske umetnosti – ribolov, štirikolesni voz, konj, otovorjen z mehovi itd. Za pozno obdobje situlske umetnosti so značilne upodobitve živalskih sprevodov, ki jih je težko obrazložiti. V tem času namreč situlska umetnost zapade v **dekorativnost**, želja po bogatem okraševanju pa postane pomembnejša od vsebine. Toreviti so v tem času krasili predvsem bronaste vedrice. Situlska umetnost se konča konec 4. stoletja pr. n. št., s prihodom mlajše železne dobe, ko naše ozemlje zasedejo Kelti.

SLOVARČEK:

MOTIVIKA: vsebina, ki se pojavlja na umetniškem delu (npr. okraski, portreti, pokrajine ...).

ŠILO: orodje iz dolge, tanke konice in ročaja za luknjanje tršega, debelejšega materiala pri šivanju ter okraševanje bronaste pločevine.

NOŽNICA: ščitnik za hranjenje, nošenje noža ali nožu podobnega orodja.

SITULA: kovinska posoda z ročajem in navadno z ornamentami, vedro.

JANTAR: o okamenela smola izumrlih iglavcev, navadno rumene, rdeče ali rjavkaste barve.

DEKORATIVEN: namenjen oplešavi, okrasen.

Viri:

Turk, P., 2005. *Podobe življenja in mita: katalog arheološke razstave.*

Trampuž Orel, N., 1999. *Situla z Vač. Zakladi tisočletij: Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov.* 38.

Trampuž Orel, N., 2006. *Starejša železna doba. Stopinje v preteklost: Zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije.* 34–38.

Starejšeželeznodobni kompleks na Magdalenski gori. <http://www.dedi.si/dediscina/400-starejsezeleznodobni-kompleks-na-magdalenski-gori>. Pridobljeno s spletne strani 30. 8. 2015.

Železnodobna situlska umetnost Novega mesta. <http://kultura.novomesto.si/si/revija-rast/?id=8826>. Pridobljeno s spletne strani 30. 8. 2015.

SSKJ. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>. Pridobljeno s spletne strani 7. 9. 2015.

